

MAKTAB PSIXOLOGI FAOLIYATIDA XULQ-ATVOR MUAMMOLARINI KORREKSIYA QILISHNING SAMARALI USULLARI

Qurbonova Navbahor Abduraxmonovna

Navoiy viloyati Qiziltepa tumani 19-maktab psixologi

Annotatsiya: Mazkur maqolada maktab psixologi faoliyatida o'quvchilarda uchraydigan xulq-atvor muammolarini aniqlash, tahlil qilish va korreksiya qilishning samarali psixologik usullari yoritilgan. Xulq-atvordagi salbiy o'zgarishlarning kelib chiqish sabablari, ularning o'quvchi shaxsining rivojlanishi hamda ta'lim jarayoniga ta'siri ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilingan. Shuningdek, agressivlik, tajovuzkorlik, intizomsizlik, muloqotdagi qiyinchiliklar, ijtimoiy moslashuv muammolari kabi holatlarni bartaraf etishda individual suhbatlar, psixologik treninglar, art-terapiya, o'yin terapiyasi, xulq-atvorni modellashtirish va ota-onalar bilan hamkorlikning ahamiyati yoritib berilgan. Maqolada maktab psixologining korreksion faoliyatini samarali tashkil etish orqali o'quvchilarning ijtimoiy moslashuvi, emotsional barqarorligi va ijobiy xulq-atvor ko'nikmalarini rivojlantirish imkoniyatlari asoslab berilgan. Tadqiqot natijalari xulq-atvor muammolarini erta aniqlash va o'z vaqtida korreksion ishlarni olib borish o'quvchilarning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishida muhim omil ekanligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: maktab psixologi, xulq-atvor muammolari, korreksion ishlar, psixologik yordam, agressivlik, tajovuzkorlik, individual yondashuv, psixologik trening, art-terapiya, o'yin terapiyasi, ijtimoiy moslashuv, emotsional barqarorlik, o'quvchi shaxsi, profilaktika, psixologik korreksiya.

Kirish

Bugungi kunda ta'lim tizimi oldida turgan muhim vazifalardan biri har tomonlama barkamol, ma'naviy yetuk, mustaqil fikrlaydigan va ijtimoiy jihatdan faol shaxsni tarbiyalashdan iboratdir. Ushbu maqsadga erishishda o'quvchilarning nafaqat bilim darajasini oshirish, balki ularning psixologik salomatligini ta'minlash, xulq-atvoridagi muammolarni o'z vaqtida aniqlash va bartaraf etish ham muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki o'quvchining xulq-atvori uning shaxs sifatida shakllanishi, ta'limdagi muvaffaqiyati hamda atrofdagilar bilan munosabatlariga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Maktab yoshidagi bolalar va o'smirlar rivojlanishining turli bosqichlarida psixologik, fiziologik hamda ijtimoiy omillar ta'sirida ayrim xulq-atvor muammolariga duch kelishlari mumkin. Jumladan, agressivlik, tajovuzkorlik, intizomsizlik, darslarga qiziqmaslik, tengdoshlar bilan nizolar, muloqotdagi qiyinchiliklar, o'ziga ishonchsizlik, tortinchoqlik va ijtimoiy moslashuvdagi muammolar o'quvchilarning

shaxsiy rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Agar bunday holatlar o'z vaqtida aniqlanmasa va tegishli psixologik yordam ko'rsatilmasa, ular yanada murakkablashib, o'quvchining ta'lim jarayoniga, oilaviy munosabatlariga hamda kelajakdagi ijtimoiy hayotiga salbiy ta'sir etishi mumkin.

Xulq-atvor muammolarining kelib chiqishi ko'pincha oilaviy muhit, tarbiya uslublari, tengdoshlar ta'siri, maktabdagi psixologik iqlim, shaxsiy-emotsional kechinmalar hamda yosh davri inqirozlari bilan bog'liq bo'ladi. Ayniqsa, o'smirlik davrida o'zini namoyon qilishga intilish, hissiy beqarorlik va mustaqillikka bo'lgan ehtiyojning ortishi ayrim salbiy xulq-atvor shakllarining yuzaga kelishiga sabab bo'lishi mumkin. Shu bois mazkur muammolarni hal etishda o'quvchining individual xususiyatlarini hisobga olgan holda tizimli va maqsadli psixologik yondashuvni amalga oshirish zarur.

Maktab psixologi ta'lim muassasasida o'quvchilarning psixologik farovonligini ta'minlash, xulq-atvordagi salbiy holatlarning oldini olish va ularni korreksiya qilish bo'yicha muhim mutaxassis hisoblanadi. Psixologning asosiy vazifalaridan biri xulq-atvor muammolarini erta aniqlash, ularning sabablarini chuqur o'rganish hamda samarali korreksion dasturlarni ishlab chiqishdan iboratdir. Bunda individual suhbatlar, psixologik diagnostika, treninglar, art-terapiya, o'yin terapiyasi, relaksatsion mashqlar va ota-onalar bilan hamkorlik kabi usullar muhim ahamiyatga ega.

So'nggi yillarda psixologik xizmat tizimini takomillashtirish, o'quvchilarning ruhiy salomatligini mustahkamlash va ularni ijtimoiy hayotga muvaffaqiyatli moslashtirish masalalariga alohida e'tibor qaratilmoqda. Bu esa maktab psixologlaridan zamonaviy korreksion texnologiyalarni qo'llash, har bir o'quvchiga individual yondashish hamda profilaktik va rivojlantiruvchi ishlarni samarali tashkil etishni talab etadi.

Mazkur maqolaning maqsadi maktab psixologi faoliyatida uchraydigan xulq-atvor muammolarining psixologik xususiyatlarini tahlil qilish, ularni korreksiya qilishning samarali usullarini yoritish hamda o'quvchilarda ijobiy xulq-atvor ko'nikmalarini shakllantirishning amaliy imkoniyatlarini asoslashdan iborat. Shuningdek, maqolada korreksion ishlarning o'quvchilarning emotsional barqarorligi, ijtimoiy moslashuvi va shaxsiy rivojlanishiga ko'rsatadigan ijobiy ta'siri ilmiy-nazariy jihatdan yoritiladi. Natijada maktab psixologining korreksion faoliyatini takomillashtirish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqish imkoniyati yaratiladi.

Asosiy qism

Maktab psixologining faoliyati o'quvchilarning psixologik salomatligini saqlash, ularning shaxsiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlash hamda ta'lim-tarbiya jarayonida yuzaga keladigan turli muammolarni bartaraf etishga qaratilgan. Ushbu faoliyatning muhim yo'nalishlaridan biri o'quvchilarda uchraydigan xulq-atvor muammolarini aniqlash va ularni korreksiya qilish hisoblanadi. Xulq-atvor

muammolari o'quvchining o'qish faoliyatiga, tengdoshlari bilan munosabatlariga, o'z-o'zini baholashiga hamda umumiy psixologik holatiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu sababli maktab psixologi tomonidan amalga oshiriladigan korreksion ishlar tizimli, ilmiy asoslangan va individual yondashuv tamoyillariga tayangan holda tashkil etilishi lozim. Xulq-atvor muammolarining shakllanishiga turli omillar sabab bo'ladi. Ular biologik, psixologik va ijtimoiy omillarning o'zaro ta'siri natijasida yuzaga keladi. Oiladagi nosog'lom psixologik muhit, ota-onalar o'rtasidagi nizolar, tarbiyadagi haddan tashqari qattiqqo'llik yoki beparvolik, tengdoshlar bilan munosabatlardagi qiyinchiliklar, maktabdagi muvaffaqiyatsizliklar hamda emotsional zo'riqishlar o'quvchilarda salbiy xulq-atvor shakllarining paydo bo'lishiga sabab bo'lishi mumkin. Ayrim hollarda o'quvchining o'ziga bo'lgan ishonchi pastligi, xavotirlanish darajasining yuqoriligi yoki emotsiyalarni boshqara olmasligi ham xulq-atvor buzilishlarining asosiy omili sifatida namoyon bo'ladi. Maktab psixologining korreksion faoliyati, avvalo, diagnostika bosqichidan boshlanadi. Psixolog o'quvchining xulq-atvoridagi muammolarni aniqlash uchun kuzatish, suhbat, so'rovnoma, psixologik testlar va pedagogik tavsifnomalardan foydalanadi. Diagnostika jarayonida muammoning tashqi ko'rinishidan ko'ra uning ichki sabablari aniqlanishi muhimdir. Chunki bir xil xulq-atvor turli o'quvchilarda turli sabablarga ko'ra yuzaga kelishi mumkin. Muammoning asl sababini aniqlash korreksion ishlarning samaradorligini ta'minlaydi. Xulq-atvor muammolarini korreksiya qilishda individual suhbat usuli keng qo'llaniladi. Individual suhbatlar orqali psixolog o'quvchining ichki kechinmalari, hissiy holati, ehtiyojlari va qiziqishlarini chuqurroq o'rganish imkoniyatiga ega bo'ladi. Suhbat jarayonida o'quvchi o'z fikr va his-tuyg'ularini erkin ifoda etishga o'rganadi, bu esa undagi ichki zo'riqishlarni kamaytirishga yordam beradi. Individual yondashuv o'quvchining shaxsiy xususiyatlarini hisobga olgan holda muammoni hal etishga imkon yaratadi.

Psixologik treninglar ham xulq-atvor muammolarini bartaraf etishda samarali vositalardan biri hisoblanadi. Treninglar davomida o'quvchilarda muloqot ko'nikmalari, hamkorlik qilish qobiliyati, nizolarni konstruktiv hal etish usullari va emotsiyalarni boshqarish malakalari shakllantiriladi. Ayniqsa, agressiv yoki tortinchoq o'quvchilar bilan olib boriladigan trening mashg'ulotlari ularning ijtimoiy faolligini oshirish va tengdoshlari bilan sog'lom munosabatlar o'rnatishiga yordam beradi. Guruhli treninglar o'quvchilarga o'z xatti-harakatlarini baholash va boshqalarning fikrlarini inobatga olish imkoniyatini beradi. Art-terapiya xulq-atvor korreksiyasida keng qo'llaniladigan zamonaviy psixologik usullardan biridir. Rasm chizish, ranglar bilan ishlash, kollaj tayyorlash, ertak yaratish va boshqa ijodiy faoliyat turlari orqali o'quvchilar o'z his-tuyg'ularini ifoda etadilar. Bu usul ayniqsa hissiyotlarini so'z bilan ifodalashda qiynaladigan bolalar bilan ishlashda samarali hisoblanadi. Art-terapiya yordamida agressivlik, qo'rquv, xavotir va ichki ziddiyatlarning darajasini kamaytirish

mumkin. O'yin terapiyasi boshlang'ich sinf o'quvchilari bilan ishlashda muhim ahamiyatga ega. O'yin bolaning tabiiy faoliyati bo'lib, u orqali bola o'z hissiyotlari, istaklari va muammolarini namoyon etadi. Psixologik o'yinlar yordamida bolalarda ijobiy xulq-atvor ko'nikmalari, hamkorlik, sabr-toqat, mas'uliyat va muloqot madaniyati rivojlantiriladi. O'yin terapiyasi bolalarning psixologik himoyalanihini kamaytirib, korreksion jarayonni yanada samarali qiladi.

Xulq-atvor muammolarini korreksiya qilishda ota-onalar bilan hamkorlik alohida ahamiyat kasb etadi. Ota-onalar farzandining rivojlanishida asosiy tarbiyaviy muhitni yaratadilar. Shu sababli psixolog tomonidan berilgan tavsiyalar oilada ham davom ettirilishi lozim. Ota-onalar bilan maslahatlar, seminarlar, treninglar va individual suhbatlar tashkil etish orqali tarbiyadagi xatolarni bartaraf etish, bolaga nisbatan to'g'ri yondashuvni shakllantirish mumkin. Oila va maktab hamkorligi korreksion ishlarning samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Shuningdek, ijobiy rag'batlantirish usuli ham xulq-atvorni o'zgartirishda muhim vosita hisoblanadi. O'quvchining ijobiy xatti-harakatlarini e'tirof etish, maqtov va rag'bat berish uning o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi hamda ijobiy xulq-atvorni mustahkamlaydi. Jazolashga asoslangan yondashuv ko'pincha salbiy natijalarga olib kelishi mumkin, shuning uchun zamonaviy psixologik amaliyotda ijobiy mustahkamlash usullariga ko'proq e'tibor qaratiladi. Maktab psixologi faoliyatida profilaktik ishlar ham katta ahamiyatga ega. Xulq-atvor muammolarini yuzaga kelgandan keyin bartaraf etishdan ko'ra, ularning oldini olish samaraliroq hisoblanadi. Shu maqsadda o'quvchilar bilan psixologik ma'rifat ishlari, emotsional intellektni rivojlantirish mashg'ulotlari, sog'lom turmush tarzi va ijtimoiy ko'nikmalarni shakllantirishga qaratilgan tadbirlar tashkil etilishi zarur. Umuman olganda, maktab psixologi faoliyatida xulq-atvor muammolarini korreksiya qilish murakkab va ko'p bosqichli jarayon hisoblanadi. Diagnostika, individual yondashuv, psixologik treninglar, art-terapiya, o'yin terapiyasi, ota-onalar bilan hamkorlik va profilaktik tadbirlarning o'zaro uyg'unligi korreksion ishlarning samaradorligini ta'minlaydi. Natijada o'quvchilarda ijobiy xulq-atvor shakllanib, ularning emotsional barqarorligi, ijtimoiy moslashuvi va shaxsiy rivojlanishi uchun qulay sharoit yaratiladi. Bu esa ta'lim muassasasida sog'lom psixologik muhitni qaror toptirish va barkamol avlodni tarbiyalashga xizmat qiladi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, maktab psixologi faoliyatida o'quvchilarning xulq-atvor muammolarini korreksiya qilish ta'lim-tarbiya jarayonining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Xulq-atvordagi salbiy o'zgarishlar o'quvchining psixologik holati, o'quv faoliyati, tengdoshlari bilan munosabatlari va shaxsiy rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu sababli bunday muammolarni erta aniqlash, ularning kelib chiqish sabablarini chuqur tahlil qilish hamda o'z vaqtida psixologik yordam ko'rsatish muhim ahamiyat kasb etadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, xulq-atvor

muammolarining yuzaga kelishida oilaviy muhit, tarbiya uslubi, tengdoshlar ta'siri, emotsional zo'riqishlar va individual-psixologik xususiyatlar muhim rol o'ynaydi. Shuning uchun korreksion ishlar har bir o'quvchining shaxsiy ehtiyojlari va imkoniyatlarini hisobga olgan holda tashkil etilishi lozim. Individual suhbatlar, psixologik treninglar, art-terapiya, o'yin terapiyasi, ijobiy rag'batlantirish hamda otalar bilan hamkorlik xulq-atvorni ijobiy tomonga o'zgartirishda samarali usullar sifatida namoyon bo'ladi. Maktab psixologining korreksion faoliyati nafaqat mavjud muammolarni bartaraf etishga, balki ularning oldini olishga ham qaratilishi zarur. Profilaktik tadbirlar, psixologik ma'rifat ishlari va emotsional-intellektual rivojlantiruvchi mashg'ulotlar o'quvchilarning ijtimoiy moslashuvini kuchaytiradi, stressga bardoshlilikini oshiradi va sog'lom xulq-atvor ko'nikmalarini shakllantiradi. Bu esa ta'lim muassasasida ijobiy psixologik muhitni yaratishga xizmat qiladi. Shunday qilib, maktab psixologi tomonidan ilmiy asoslangan va tizimli ravishda olib borilgan korreksion ishlar o'quvchilarning emotsional barqarorligi, ijtimoiy faolligi va shaxsiy kamolotini ta'minlashda muhim omil hisoblanadi. Natijada o'quvchilar o'z xatti-harakatlarini ongli ravishda boshqara oladigan, jamiyat talablariga moslashgan, mas'uliyatli va ma'naviy yetuk shaxslar sifatida shakllanadilar. Bu esa ta'lim sifati va yosh avlod tarbiyasining samaradorligini yanada oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Yo'ldoshev J.G'. **Ta'lim menejmenti va boshqaruv asoslari**. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2017.
2. G'oziev E.G. "Umumiy psixologiya". – Toshkent: O'qituvchi, 2008.
3. Davletshin M.G. "Yosh davrlari va pedagogik psixologiya". – Toshkent: O'qituvchi, 2005.
4. Rasulov A. "Maktab psixologiyasi asoslari". – Toshkent: Fan va texnologiya, 2016.
5. Ziyonet axborot-ta'lim portali materiallari: www.ziyonet.uz
6. UNESCO. "School Violence and Bullying: Global Status Report". – Paris, 2019.
7. Internet ma'lumotlari